

toets steen

2020 (1)

**Uitgave van Teken- en Schildervereniging 'de Toets', Zeist
www.detoets.nl**

INHOUD

adv.: De Klop Mode	02
van de voorzitter	03
jubiläum <i>de toets</i>	03
kunstavond(en)	04
wapen tegen vergetelheid	04
Nolde een genie	05
Melchior Broederlam	08
De leeuwenjager en Manet	11
acrylverf	12
terugblik kunstroute	14
strip	15
programma	16
vereniging info	18
adv.: Heger en van den Berg	19

ILLUSTRATIES

01 Sasja Hagen, Drilling Platvorm
05 Sofonisba Anquissola, zelfportret
06 Anastasia Nicolaeva
07 Scott Barnett, Tempête
09 Melchior Broederlam, altaarstuk
09 Adriaen van de Venne, Winterkoning Frederik V
10 Manet, Muzien in de Tuillerieën
10 Clara Peeters, zelfportret
11 Francesco Goya, Tres de Mayo
20 Kemperman, glas-in-lood

de 'toetssteen' verschijnt in de maanden Januari, april en september.

37e jaargang nr.1, januari 2020 Vormgeving Cees van Es

De Klop Mode

Een unieke collectie scandinavische mode
vindt u in hartje Nederland

MARIMEKKO • VUOKKO • ELISABETH KLOK • FINN FASHION • MARGARETA FORSLUND

Slotlaan 127 3701 GA Zeist Tel. 030-6919356

VOORWOORD

In het laatste nummer schreef ik *'tot mijn spijt heb ik enkele artikelen moeten inkorten vanwege ruimtegebrek. Een zeldzaamheid, want meestal zit ik krap in kopij'*. De laatste zin was echter ditmaal opnieuw aan de orde; weinig kopij. En dat terwijl Coby van der Neut zo vriendelijk was geweest drie artikelen in te leveren.

Beste lezers stuur aub iets over kunst, bezoek aan een tentoonstelling, een evenement dat we niet mogen missen of een ervaring die je met ons wilt delen.

Ik kijk er al naar uit voor de volgende Toetssteen.

In ieder geval veel leesplezier met de 1^e editie van de Toetssteen in 2020.

Cees van Es, redactie.

VAN DE VOORZITTER

Als deze Toetssteen op jullie deurmat valt, is het nieuwe jaar begonnen. De allerbeste wensen dus!

Ik hef graag het glas met jullie op onze **nieuwjaars-bijeenkomst op zaterdag 11 januari, aanvang 16:00**.

Als 2020 een net zo goed jaar wordt voor de Toets als 2019, dan mogen we niet mopperen. We hebben een flink aantal nieuwe leden mogen verwelkomen. En we hebben veel plannen om onze vereniging steeds een stukje beter te maken. Jullie hebben er onlangs in een bijlage bij de Sneltoets over kunnen lezen. Ik ben zelf net zo benieuwd als jullie hoe dit allemaal gaat uitpakken. Maar de positieve energie die op dit moment in onze vereniging op allerlei gebied merkbaar is, geeft mij een erg goed gevoel. Ik heb er zin in om er samen met jullie weer een mooi Toetsjaar van te maken.

Tot 11 januari!

Erie Merkus

JUBILEUM DE TOETS

Een aantal amateurschilders hadden het plan opgevat om hun regelmatige bijeenkomsten te legaliseren, hetgeen 45 jaar geleden leidde tot de oprichting van de vereniging "De Toets".

Voor het huidige bestuur een reden om deze historische gebeurtenis met de momenteel ruim 100 leden enthousiast te gedenken.

Op zaterdagmiddag 21 september was het atelier, met aan Italiaanse stijl ontleende versieringen en kleurig gedekte tafels, ingericht tot een feestelijke ontvangstaal. Gekozen voor een Italiaanse sfeer, ontbraken niet de rood,wit, groene vlaggen, een bak water als Trevie fontein om munten in de werpen voor persoonlijk geluk, een kamerscherm met Italiaanse lingerie en een variëteit aan Italiaanse accessoires. Ook veel leden hadden hun kleding uitgedost met Italiaanse motieven en sieraden van pasta's, penne, spaghetti of macaroni, geschilderd in de kleuren van de Italiaanse vlag. Ook het grote aantal hoeden en zonnebrillen droeg bij aan de Italiaanse sfeer. Het uitgebreide buffet met heerlijk geurende Italiaanse gerechten en wijnen werd zeer gewaardeerd en een troubadour met melodische gitaar, luide stem en vele liederen, verhoogde de feestvreugde.

En toen, plotseling, werden we verrast door de komst van Caravaggio, die als vroegere, Italiaanse collega, zijn felicitaties aan onze vereniging wilde overbrengen. In naam van Erie Merkus, de voorzitter, getooid in een majestueuze verkleding, Caravaggio waardig, raakte hij verzeild, op zijn tocht uit het verleden, in de meest onverwachte situaties. In de met humor gelardeerde toespraak, somde Caravaggio de vele problemen op waarmee hij te maken kreeg op zijn trip vanuit Italië naar het huidige Nederland. De modderige karrensporen waren veranderd in geasfalteerde wegen en de mensen, die middels een apparaatje, communiceerden, brachten hem in verwarring. Toch was hij op tijd om zijn collega's van De Toets persoonlijk, hartelijk te feliciteren

met deze heugelijke gebeurtenis en om hen creativiteit en succes toe te wensen voor de toekomst.

Een gedenkwaardige, feestelijke viering van het 45-jarig jubileum.

Martin van der Mey

KUNSTAVOND(EN)

Vrijdag 27 september 2019:

glasinloodkemperman@xs4all.nl

Op deze kunstavond vertelt Wim Kemperman alles over zijn glaskunst, waarvan hij ook tijdens exposities van de Toets, reeds eerder resultaten heeft getoond.

Bij binnenkomst staat een tafel klaar met een collectie speciaal gereedschap, een variëteit aan materialen en enkele voorbeelden. Dat aanzicht wekt de verwachting van een interessante bijeenkomst.

Middels een speciaal voor deze avond gemaakte presentatie op het scherm, toont hij de volgorde van handelen, demonstreert hij hoe je omgaat met Glas in lood en laat voorbeelden zien. Meestal vlak en 2-dimensionaal. Wat hij uitlegt wordt gepresenteerd en dat geeft een goed beeld van zijn vakmanschap en ervaring.

Hoe anders is Tiffany, waarbij in plaats van lood koperfolie wordt gebruikt om glas verbindingen te maken. Het is dan geschikt voor veelvormige sierproducten. Hierdoor kunnen 3-dimensionale, ruimtelijke producten ontstaan, hetgeen ook wordt uitgelegd en bewezen.

Hij gaat in op 'Fusing', waarbij gekleurde stukken glas van verschillend formaat, middels hoge temperaturen, smeltend aan elkaar worden gehecht. Hier komt geen lood aan te pas, maar dit geeft de mogelijkheid tot het vervaardigen van ruimtelijke producten als een schaal, vaas of sculptuur, al dan niet met interne verlichting.

Vervolgens krijgen we informatie over de technieken van 'Brandschilderen', zowel klassiek als modern en van alles laat hij voorbeelden zien, met uitleg over werkwijze en handelen.

Tevens zien we de functie en hantering van speciaal gereedschap.

Uit het zeer geïnteresseerde publiek komen ter zake doende vragen, waarop door Wim duidelijk en informatief wordt geantwoord.

Na afloop toont hij middels een power-point presentatie een 30-tal, veelal in opdracht gemaakte werkstukken, geplaatst in vensters en deuren, voor woonhuizen en villa's, waaruit zijn creativiteit, kennis en vakmanschap nog eens duidelijk wordt aangetoond. Een hartelijk applaus bewijst de waardering voor zijn bekwame en gedetailleerde uiteenzetting. (*Een voorbeeld is te zien op het achterblad van deze Toetssteen*)

Een informatieve, sfeervolle avond over een interessante tak van kunst.

Martin van der Mey

WAPEN TEGEN DE VERGETELHEID

Portretten zijn bijna net zo oud als de mensheid. Portretten representeren mensen en komen voort uit een gemeenschappelijke impuls om te onthouden en herinnerd te worden, ongeacht of de reden politiek of persoonlijk, ritueel of sociaal, representatief of conceptueel is.

Portretten komen wereldwijd voor. Van de Inuit tot de Aboriginals, van de Azteken en Inca's tot de Bantu en Tuaregs. Ook toen er nog geen olie, tempera of acryl gebruikt werd als bindmiddel maakten mensen met pigment of andere materialen al een visuele presentaties van zichzelf of van anderen.

We komen portretten tegen op de 40000 jaar oude grottekoningen in Sulawezi, waar mensen hun passage hebben vastgelegd, tot de voorouderpalen opgericht door de Asmat- en de Komorofamilies van Irian Jaya. Van de gedenkstenen bij graven van de Anastosy van Madagaskar tot de realistische vazen van de Mochica-cultuur van Peru. Van de opmerkelijk voorouderportretten uit China's Ming periode met hun realistische weergave van het gezicht en het kostuum tot de kirekat van de Mentawai-bevolking van Siberut, een eiland ten westen van Sumatra.

Deze rotstekeningen, ingekrast gedenkstenen, beschilderde voorouderpalen en de kirekat zijn geen rituele voorwerpen, maar een duidelijk visuele presentatie van een specifieke persoon, collages van hun levensverhaal.

In het boek *World Art Studies* van de Leidse professor Kitty Zijlmans las ik een buitengewoon interessant artikel

van onderzoeker Jean Borgatty, die een jarenlange studie deed naar die niet-westerse portretten. Omdat wij vaak alleen maar bekend zijn met een westerse artistieke weergave van een specifieke persoonlijkheid en het vanuit onze westerse, zeg maar renaissance, traditie bekijken en beoordelen, werd tot voor kort de uitingen van andere culturen als primitief en minder kunstzinnig getraind bestempeld. Borgatty heeft ons met andere ogen leren kijken. Zij stelt: *'Een portret is een visuele presentatie van een specifiek persoon, weergegeven in materiaal dat voor handen is. Als het maar duidelijk verwijst naar die specifieke persoon, die geportretteerd is'*. Zij toonde aan, dat bijvoorbeeld Chinese landschappen formele portretten kunnen zijn, die identiteit overdragen door aanwijzingen ingebed in de setting (dus niet in een menselijke figuur) die je moet leren lezen. Ook plankjes met afgebeelde voeten uit het oerwoud noemde zij portret. Want bewoners daar herkennen elkaar aan de omtrek van zijn/haar voeten in de modder en met allerlei afbeeldingen/details uit het leven van die specifieke persoon daarbij gevoegd, kan het maar naar één persoon verwijzen.

In niet-westerse landen was een fysieke gelijkenis vaak ondergeschikt in portretten. In het westen van Europa ontstond juist de vraag naar goed gelijkende portretten met de verbreiding van de ideeën van de Renaissance. Men maakte vooral een tweedimensionale fysieke afbeelding met verf op een houten/ linnen/perkamenten drager. Portretten werden toen een *wapen tegen vergetelheid* genoemd. Portretten van beroemdheden waren in trek bij renaissanceverzamelaars en kunstenaarsportretten vormden een subsectie binnen de categorie. Kunstenaars schilderden vanaf die tijd portretten van zichzelf, met het gezicht als de voornaamste eyecatcher/herkenningsitem. Voor zo'n zelfportret moet je een realistisch fysiek zelfbeeld/spiegelbeeld hebben.

In de vroege middeleeuwen bestonden er al glazen spiegels waarin je jezelf kon bekijken, maar die waren klein en meestal gebogen. De bolle spiegel achter het *Portret van het Echtbaar Arnolfini* uit 1434, is daar een mooi voorbeeld van. In die bolle spiegel heeft Jan van Eyck een minuscuul staand zelfportretje geschilderd.

De grootste series zelfportretten werd door Dürer(1471 - 1528), Sofonisba Anguissola (1532-1625) en Rembrandt

(1606 –1669) gemaakt. Zo'n zelfportret is een keuzebeeld: hoe ziet de kunstenaar er uit en hoe wil hij/zij bekeken worden. Het is eigenlijk een geschilderde autobiografie, maar de behoefte om een geloofwaardig en sympathiek verhaal te vertellen maakt het eindproduct vaak net zo gekunsteld als een roman. Elk zelfportret vertelt een verhaal. Een zelfportret moet je daarom ook lezen, met dezelfde vocabulaire over pose, gebaren, gelaatsexpressie en accessoires, karakter en persoonlijkheid. Rembrandt maakte in veertig jaar tijd bijna honderd zelfportretten met bultjes, wallen, rimpels en in allerlei houdingen en stemmingen. We kennen echter legio kunstenaars, die een gesoigneerd portret van zichzelf presenteren. Vrouwelijke kunstenaars konden het zich al helemaal niet permitteren om tegen de regels van gepaste gebaren en kleding in te gaan. Hun zelfportretten zijn vaak aan strikte conventies gebonden. Er waren artistieke wetten, die stelden dat vrouwen hun tanden niet mochten tonen, niet met hun haar los op het doek mochten, bepaalde gebaren niet konden maken en zeker niet met over elkaar geslagen benen mochten zitten. Ook beeldden vrouwen zich vaak jonger en aantrekkelijker af, dan het gezien hun leeftijd mogelijk was zoals Sofonisba Anguissola, Judith Leister, Artemisia Gentileschi. Dat veranderde pas in de twintigste eeuw.

Sofonisba Anquissola, zelfportret uit 1610

De portretkunst veranderde door de uitvinding van de fotografie. Zeker toen rond 1900 een gadget speciaal voor kinderen en tieners op de markt werd gebracht: de Kodak Brownie. De Kodak Brownie bestond uit een kartonnen doos, een eenvoudige lens en een filmrolletje. Kodak verkocht camera's, die bij aankoop reeds voorzien waren van een rolfilm voor honderd foto's. Was de film volgeschoten, dan werd de camera naar Kodak gestuurd, waarna de gebruiker hem terugkreeg met een nieuw rolfilmpje en de ontwikkelde foto's.

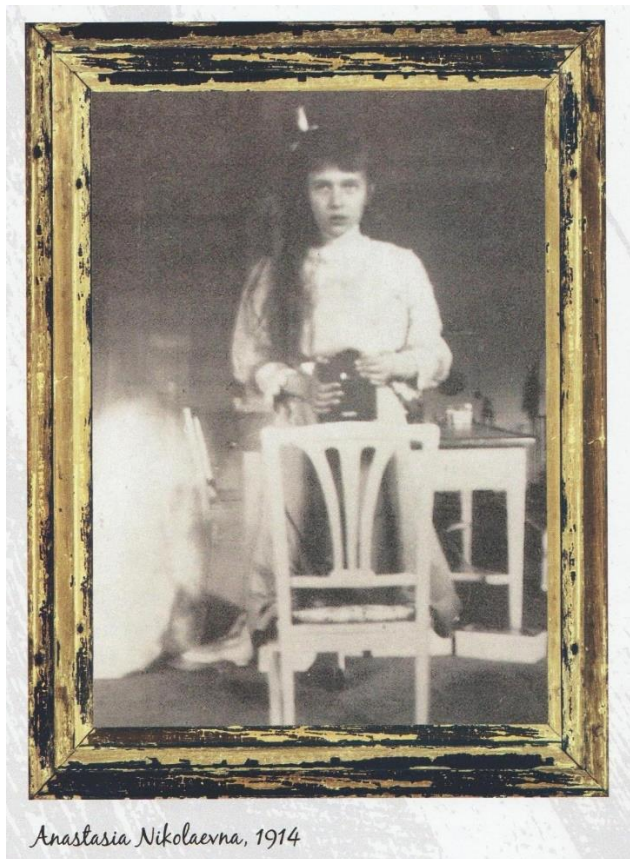
De zoeker zat boven op de doos en je moest de camera op heuphoogte doodstil houden en naar beneden kijken om je afbeelding te bepalen. Aan het uiterlijk van de geportretteerde kon niets worden veranderd. Groothertogin Anastasia Nikolaeva van Rusland nam een van de eerste zelfportretten/selfies met zo'n Brownie.

Sommige kunstenaars waren fel gekant tegen de concurrentie van de foto's, anderen gebruikten ze om hun werk te vergemakkelijken. Met schilderen werd steeds meer artistiek geëxperimenteerd, het realisme in portretten werd losgelaten en kunstenaars probeerden met kleur en vorm niet het fysieke uiterlijk, maar het innerlijk van de afgebeelde vast te leggen.

Frida Khalo, Andy Warhol, Francis Bacon speelden met rare spiegelingen, standpunten, composities, kleuren en vervormingen. Deze ontwikkeling van gelijkenis naar expressie zie je ook bij de ontelbare gefotografeerde selfies waarmee geëxperimenteerd wordt. Anno 2020 gaat het zo: je telefoon op armlengte, richt de camera, druk op het knopje, gebruik apps om jezelf mooier, jonger, interessanter te maken, de selfie is klaar. Waarom zou je je nog laten schilderen?

Regelmatig worden er weer nuttige en onzinnige feitjes gepubliceerd over portretten. In november 2018 las ik in *PLOS One* een interessant wetenschappelijk artikel van de hand van de Australiër Michael B. Goldwater over een onderzoek naar fotoportretten/selfies. Hij had er op social media duizenden geanalyseerd uit verschillende werelddelen en culturen en kwam tot een bijzondere ontdekking: niet de neus van de afgebeelde persoon zit in het midden van het beeld, maar een oog. En dan ook nog meestal het linkeroog. Ik was al bekend met een ander onderzoek van C.W.Tylor, dat hij in 1988 had gepubliceerd in *Nature*. Tylor had jarenlang honderden geschilderde portretten en zelfportretten van allerlei kunstschilders onderzocht. Ook hij constateerde dat ze meestal een oog in het centrum van het doek plaatsten. Als je de uitkomst van beide onderzoeken kent, kijk je ineens heel anders naar zelfportretten. Het is heel bijzonder dat ook meestal het linkeroog ongeveer in het midden van het beeld is gesitueerd en dat de kunstenaar dus de linkerwang het duidelijkst toont.

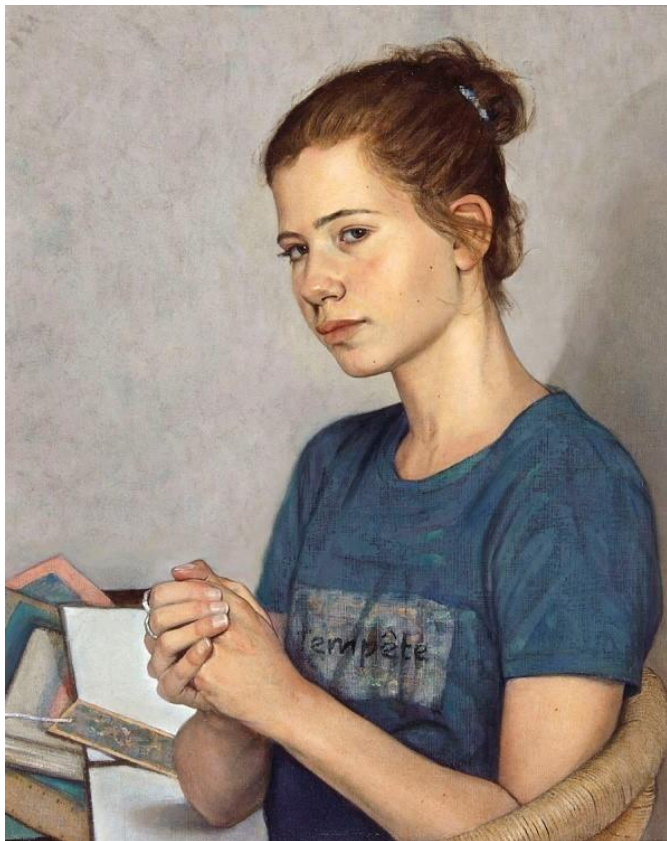
Je zou verwachten dat dit een aangeleerd foefje is, om je werk te verfraaien met een spannende artistieke compositie, geoefend in algemeen formele opleidingen en door de kunstacademies aanbevolen. Maar na een valide steekproef van selfies, dus niet van geschilderde maar van fotografische zelfportretten door willekeurige amateurfotografen, blijkt dat deze zelfde invalshoek ook gekozen wordt. Dat kan geen academisch aangeleerd

Anastasia Nikolaevna, 1914

foefje zijn, maar het moet iets universeels zijn. Het lijkt erop dat de oog-centrerende neiging afhangt van perceptuele factoren, mogelijk gerelateerd aan organisatorische principes die onze inzicht van evenwicht in een samenstelling bepalen.

Het portret *Tempête* van Scott Barner, dat afgelopen 3 november in Slot Zeist door de vakjury van de Nederlandse Portretprijs tot winnaar werd uitgekozen, past naadloos binnen die aanname.

Scott Barnett, *Tempête*, winnaar portretprijs 2019 in Slot Zeist

Jean Borgatty onderzocht een veel breder gebied: portretten uit andere culturen en tijden, die met andere materialen zijn gemaakt. De formulering van Borgatty over wat het kenmerk van een portret is, is ook een belangrijke formule om portretten van contemporaine kunstenaars te begrijpen. We namen aan dat, hoe

identiteit wordt geconstrueerd, van cultuur tot cultuur verschilt. Maar door de mondialisering van de kunst en de invloed van de fotografie is evenwel het tegenbeeld te zien, want door de fotografie is de historie van het westerse (zelf)portret met terugwerkende kracht veranderd. Een portret bestaat nu vaker uit installaties en/of onverklaarbare buitenissige materialen, een verhaal dat vaak meer vragen dan antwoorden over de afgebeelde persoon oproept. Langzaam wordt het portret getransformeerd naar een collage van een levensverhaal, dat de afgebeelde voorstelt op artistiek, persoonlijk en politiek vlak. De realistische afbeelding van de geportretteerde ontbreekt geheel of gedeeltelijk.

Als *wapen tegen vergetelheid* werd in de niet-westerse culturen al duizenden jaren de identiteit gerepresenteerd aan de hand van uitgebeelde persoonlijke verhalen. Dat is inhoudelijk zoveel meer dan alleen maar een afbeelding van iemand. Dat bedoelde Pablo Picasso wellicht ook -toen hij hoofdschuddend de grot van Altamira uitkwam, nadat hij de grottekeningen had bekeken- met zijn beroemd geworden quote: **“We hebben in 40000 jaar niets nieuws uitgevonden”**.

Coby van der Neut, kunsthistoricus

JEAN-FRANÇOIS MILLET

Het lijkt wel of er steeds meer bijzondere tentoonstellingen komen, maar het kan ook zijn dat ik erdoor meer mensen op gewezen wordt dat ergens een tentoonstelling is.

Een klein voorbeeld is de tentoonstelling gewijd aan Millet in het Van Gogh museum, de expositie Rembrandt-Velázquez in het Rijksmuseum, het Drentsmuseum waar hedendaags Realisme getoond wordt en natuurlijk museum More in Ruurlo en Gorssel voor het moderne realisme.

Ik doe maar een greep want ik kan een heel a-4tje vol schrijven over tentoonstellingen die de moeite waard zijn en het heeft natuurlijk ook te maken met het genre dat je aanspreekt.

In elk geval wilde ik naar Amsterdam en vooral naar de tentoonstelling “Jean-François Millet, zaaier van de moderne kunst” in het Van Gogh museum (tot 12 januari 2020).

Tot mijn grote verbazing was het heel stil, ondanks dat ik van tevoren kaartjes moest bestellen voor een tijdsblok. De boerenschilder Millet (4 oktober 1814-20 januari 1875) had een bewogen maar succesvolle carrière. Tijdens zijn leven kreeg hij veel kritiek op zijn werk, vanwege zijn radicale schildertechniek en om de maatschappijkritiek die uit zijn weergave van het boerenleven zou spreken. Millet werd door kunstenaars en critici gezien als de schilder van het harde boerenleven. Maar vlak na zijn dood werd Millet door de Franse staat omarmd als een nationale held. Dit beeld was ontstaan door de geromantiseerde en internationaal succesvolle biografie over hem uit 1881.

Tegenwoordig is Millet grotendeel vergeten en zijn kunst wordt gezien als traditioneel in plaats van modern, maar aan het eind van de 19e eeuw was Millet de beroemdste schilder ter wereld.

Zijn werk werd op grote schaal gereproduceerd en hijzelf zelfs vereeuwigd in standbeelden.

Hij was een ware zaaier van de moderne kunst. Millet beeldde zijn boeren beeldvullend en monumentaal af, waarmee hij eerbied en respect wilde afdwingen. Dit soort composities werd overgenomen door kunstenaars als Vincent van Gogh. Hij zag Millet als een groot voorbeeld en noemde hem "Père Millet."

In de tentoonstelling zijn 128 werken te zien, waarvan 108 bruiklenen uit Japan, Frankrijk, VS en Mexico.

Vanuit Musée d'Orsay komt zijn belangrijkste werk: "Het angelus" (1857-1859). Voor het eerst nu in Nederland te zien.

Van de 128 werken zijn er 53 van Millet en 18 van Van Gogh.

Op 1 juli 1889 werd Millets schilderij "Het angelus" op een veiling in Parijs verkocht voor het enorme bedrag van 553.000 francs, het hoogste dat ooit was neergeteld voor een modern kunstwerk. Nog geen jaar later werd het weer verkocht aan een Franse zakenman voor 750.000 francs. Men vroeg zich af of de commercie niet de overhand had gekregen in de kunst. "Het angelus" werd zodoende een van de beroemdste kunstwerken in de wereld.

Met zijn radicale schildertechniek, moderne stijl en zijn verbeelding van het boerenleven werd Millet inderdaad de ware zaaier van de moderne kunst. Veel kunstenaars waaronder Van Gogh, Monet, Much, Malevich en Dali zijn op de tentoonstelling te zien. Het is interessant te zien, wat elke schilder hiervan maakt.

Hans Doortmont.

BROEDERLAM

De top-100 van vóór 1750.

Museumconservatoren uit 40 landen zijn momenteel bezig om een top-100 van de belangrijkste Nederlandse en de Zuidelijke Nederlanden kunstwerken van voor 1750 te maken. Niet alleen wat vroeger belangrijk werd gevonden, maar ook wat nu als een belangwekkend stuk wordt gezien kan op de lijst worden opgenomen. Omdat de sluitingsdatum waarop iedereen nog zijn of haar favoriete kunstwerk mag aandragen via canon.codart.nl al op 8 december is, hoop ik dat u op tijd deze Toetssteen in de bus vindt om nog mee te doen. Aan de hand van de ingebrachte kunstwerken zal een definitieve lijst worden gemaakt. Van een kunstenaar mogen erop uiteindelijk maar twee werken in de top-100 staan. Dat gaat nog moeilijk worden voor de bekende kunstenaars. Zo gauw er meer werken van hen worden voorgedragen gaan onverbiddeijk, die met de minste stemmen van de lijst af. Vóór 1750 zijn er heel veel kunstenaars, die totaal niet bekend zijn bij het grote publiek. Ik hoorde dat een

voorbeeld van zo'n volslagen onbekende beeldhouwer Claes Sluter genomineerd is, met zijn beroemdste werk: De Mozesput (1396-1404). Het schitterende werk bevindt zich in Dijon. Ik was daar enkele jaren geleden in een aangrenzende zaal om het altaarstuk te bestuderen, dat net als de Mozesput ook ooit bij/in De Chartreuse van Champmol had gestaan. Er liep een discussie over wat Maria in haar handen had op dat schilderij en ik wilde het met eigen ogen zien. Het prachtige altaarstuk/retabel is geschilderd door Melchior Broederlam. Melchior Broederlam is ook zo'n grote onbekende. Als men spreekt over de uitvinding van de olieverf worden altijd de gebroeders Van Eijk genoemd, maar Melchior schilderde al veel eerder met een combinatie van tempera en olie. Hij werd omstreeks 1350 in Ieper geboren en was hofschilder bij Filips de Stoute. Het altaarstuk werd door een snijder Filip de Baerze gemaakt met prachtig Gotisch maaswerk. Het werd verscheept om uiteindelijk door Melchior Broederlam geschilderd te worden. Melchior Broederlam is in de daaropvolgende eeuwen vergeten en pas weer in de vroege 19de eeuw door de curator van het Musée des Beaux Arts in Dijon, C. Févret de Saint Mémin, teruggevonden/ opnieuw ontdekt, tijdens research in het archief van de Chartreuse van Champmol. Deze curator kocht dit altaarstuk voor het Dijon museum. Hij heeft Broederlam daarmee weer op de kaart gezet. Melchior Broederlam is de eerst Vlaamse schilder die we bij naam kennen. Ik ga zijn retabel voordragen voor de lijst van belangwekkende kunstwerken.

Ook het werk van de vaste illustrator van Jacob Cats en Constantijn Huygens is bij weinig mensen bekend. Toch zou het werk van Cats en Huygens veel minder belangrijk zijn zonder Adriaen van de Venne (1589-1662). Adriaen heeft geweldig leuk werk geschilderd en getekend. Heel veel spreekwoorden in een opmerkelijke interpretatie. Maar het grote grisaille van 154,5x191cm, die hij schilderde van de Winterkoning (Frederik-V van Bohemen) en zijn vrouw Elisabeth Stuart moet zeker op de lijst van de 100 mooiste. Frederik V was tijdens de 80-jarige oorlog uit Bohemen gevlucht. Hij was de kleinzoon van Willem de Zwijger. Elisabeth was een troonopvolger in Engeland. Hun hofcultuur, met veel pracht en praal was ongekend in Holland en de ontwikkeling op de hofcultuur in Den Haag mag zeker niet worden onderschat. Eén van Elisabeths mee gevluchte hofdames, was een ver familielid van Frederik V als van Frederik Hendrik: Amalia van Solms-Braunsfels. Zo is de naam Amalia in de familie beland.

Dan vind ik het beslist nodig dat er veel meer vrouwen op de lijst komen dan dat er nu zijn. Het zelfportret uit 1633 van Judith Leijster is heel bekend en hoort zeker op de lijst. Maar ook Clara Peeters, die in 1589 in Antwerpen werd geboren verdient een plaats. Hoewel er meer dan 30 prachtige schilderijen van haar bewaard zijn gebleven

is ze toch nog altijd een grote onbekende voor het museumpubliek.

Hoewel zij niet de uitvindster van het genre miniatuurzelfportretten is, behoorde zij tot de eerste en de meest enthousiaste gebruikers van dit middel in de 17de - eeuwse stillevens. In haar zelfportret verschijnen minstens vijf keer haar gespiegelde portretten in de glanzende schalen en vazen. Een knap stukje vakmanschap.

Er bevindt zich zoveel buitengewoon mooie kunst in de depots van de musea. Ik hoop dat jullie als liefhebbers van vooral modernere kunst ook meedoen en een kunstwerk aandragen voor de top-100 lijst van kunstwerken voor 1750. Door dit initiatief hoop ik dat er nog meer zal worden tentoongesteld van de kunstwerken uit ons collectief verleden. Zij hebben tenslotte onze visie op hedendaagse kunst bepaald.

Coby van der Neut, kunsthistoricus.

DE LEEUWENJAGER EN MANET.

De Franse schilder Manet (1835-1883) kennen we als een revolutionaire vernieuwer van de kunst. Hij heeft een prachtig oeuvre nagelaten.

Met *Muziek in de Tuilerieën* (1862) schilderde hij het eerste schilderij van het moderne leven in de open lucht. De bonte werveling van personages, het vreemde perspectief en de 'vlekkerige techniek' stuiten op groot onbegrip. Maar dat onbegrip was nog niets in vergelijking met de bakken kritiek die hij over zich kreeg uitgestort toen hij zijn *Dejeuner sur l'herbe* en *Olympia*, allebei uit 1863, toonde aan het grote publiek.

'Muziek in de Tuilerieën'

Olympia wekte stormen van verontwaardiging op. De aanwezigheid van de zwarte vrouw, de bloemen, het poesje met de staart omhoog: het werd door Manets tijdgenoten als uiterst obscene geïnterpreteerd.

Manet leefde in een tijd waarin het in Frankrijk politiek buitengewoon onrustig was. Hij was republikeins gezind en maakte een reeks politieke schilderijen over de ondergang van de Franse koningen en de keizerlijke macht. Ook de geschiedenis van de Oostenrijkse Maximiliaan, die door toedoen van Napoleon III tot Mexicaans keizer werd gekroond en later werd gefusilleerd, hield hem bezig.

Hij maakte in 1868 een reeks schilderijen over dit thema. Ze kregen dezelfde politieke lading als het schilderij *Tres de Mayo* van de Spaanse kunstschilder Francisco Goya, geschilderd in 1814. Dat werk toont de executie van Spaanse burgers na de Madrileense opstand van 2 mei 1808 tegen de troepen van Napoleon Bonaparte.

Manets werken van de terechtstelling van Maximiliaan zorgden keer op keer voor schandaal en keer op keer

werden ze geweigerd op de tentoonstellingen van de academische Salon.

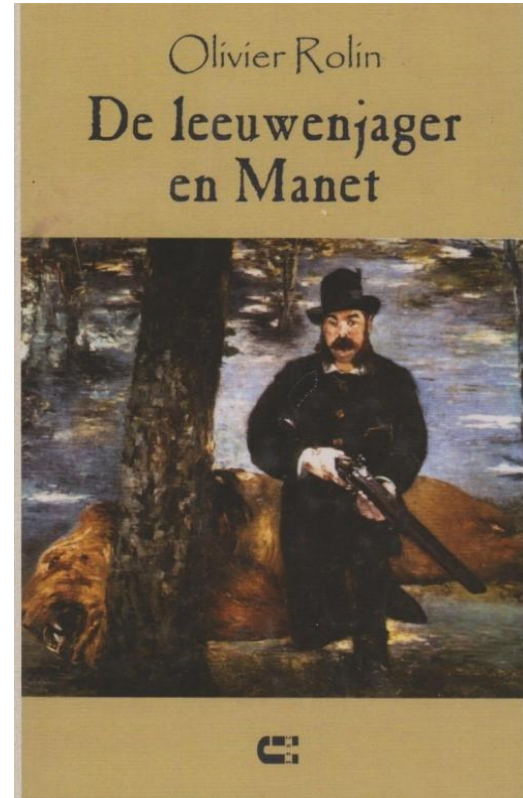

Manet kreeg pas aan het eind van zijn leven erkenning voor zijn revolutionaire vernieuwende schilderij. En dat met een uiterst discutabel schilderij.

Dat zat zo: in de periode dat zijn bekendste en beroemdste werk *Olympia* een schandaal veroorzaakte, maakte Manet kennis met een rare kwibus Pertuiset. Schrijver Olivier Rolin vertelt in zijn boek 'De leeuwenjager en Manet', dat Manet in het beroemde Maison Dorée op de boulevard des Italiens in Parijs zat te souperen met Emil Zola toen de voor hen onbekende Eugene Pertuiset kwam binnenlopen en erbij ging zitten. Het contact met deze avonturier, would-be kunstenaar, uitvinder, wapenhandelaar, magnetiseur en vuurwerkmaker zou tot aan Manets dood duren. Manet maakte in 1881 een schilderij van 150x170 van deze kerel, dat de titel *Pertuiset, De Leeuwentemmer* kreeg. Manet bood Pertuisets portret aan voor de tentoonstelling van de Salon.

Uitgerekend dit werk van hem werd wel tentoongesteld en hij kreeg er zelfs een 'medaille tweede klas' voor. Dat gaf hem het recht om jaarlijks op de Salon tentoon te stellen, zonder dat hij de jury, die hem zo vaak had

afgewezen, hoefde te passeren. Het schilderij werd in de media zoals gewoonlijk slecht beoordeeld.

Alleen zijn vriend Antonin Proust, die minister van Schone Kunsten was, decoreerde hem met de Légion d'honneur. Zijn vriend Zola lachte hem uit vanwege die kolderieke kerel met die rare 'bedmat'. Manet en Pertuiset waren namelijk vijftien jaar voor hij het schilderij maakte, al eens bij keizer Maximilliaan op audiëntie geweest om hem de huid van de door Pertuiset geschoten leeuw aan te bieden als decoratief kleed voor op de grond bij zijn bed. Ze werden uiteindelijk niet toegelaten en vertrokken weer met de vier meter lange dode leeuw.

Deze verhalen worden prachtig beschreven in de roman van de Fransman Olivier Rolin. Olivier Rolin had op een van zijn reizen in Zuid Amerika een klein boekje uit 1883 gevonden over een buitenissige Franse ontdekkingsreiziger, die Vuurland ontdekt zou hebben. Hij had nooit

van deze man, Pertuiset, gehoord. Maar omdat hij op een tentoonstelling in 2006 in het Museu de Arte van Sao Paulo oog in oog kwam te staan met Manets schilderij, was zijn belangstelling gewekt. Waarom had Manet deze vreemde figuur met die gekke dode leeuw geschilderd? Rolin ging op zoek naar het verhaal achter het schilderij en naar de relatie tussen Pertuiset en Manet.

In het boek van Rolin vormt dit verhaal van de romaneske leeuwenjager een opstapje naar de echte geschiedenis van het turbulente tijdperk waarin het korte leven van Manet zich afspeelde. Parijs was een artistiek 'nest' met grote namen als Monet, Cézanne, Berthe Morisot, Victor Hugo, Mallarme en vele anderen. Naast de leeuwenjager komt Manet als privépersoon uitgebreid in beeld. Ook schrijver Olivier Rolin zelf, die vijftientig jaar eerder dezelfde reis van Pertuiset naar Vuurland maakte en in flashbacks beschrijft wat hij meemaakte. Daarnaast probeert hij ook nog eens terug te vinden van wat er nu nog over is van het woelige kunstenaars- en politieke verleden in Parijs. In het boek zijn fictie en realiteit, geschiedenis, maatschappijkritiek op een literaire manier verweven. Er zijn ook 32 reproducties opgenomen, van schilderijen die in de verhalen ter sprake komen. Het boek werd genomineerd voor vier grote prijzen. (Goncourt, Renaudot, Médicis en Académie Française). Wellicht een leuk decembercadeau voor kunstliefhebbers.

Coby van der Neut, kunsthistoricus.

ACRYLVERF

Wat is acrylverf:

In de lange historie van schildermaterialen zijn acrylverven echte nieuwkomers. Olieverf dateert uit de vijftiende eeuw. Tempera heeft een geschiedenis van duizenden jaren. Aquarelverf bestaat vanaf het moment dat een slim me Cromagnon-mens de basisformule voor verf uitvond die heden ten dage nog steeds wordt gebruikt: een combinatie van pigment (aardkleur), drager (voor de Cromagnon was dat speeksel) en bindmiddel (prehistorisch dierlijk vet).

Acrylverf werd pas aan het begin van de twintigste eeuw ontwikkeld, aanvankelijk als kunstschilderverf op oplosmiddelbasis. De eerste watergedragen acrylverf (het type dat we nu gebruiken) werd in 1955 ontwikkeld

en op de markt gebracht. De naam 'Liquitex' is een samentrekking van 'liquid texture': 'vloeibare textuur'.

Als we kijken naar de manier waarop kunstenaars nieuwe technieken eerst onderzoeken op hun gebruiksmogelijkheden - zoals ze dat bij olieverf en tempera deden — staat wel vast dat het decennia, of langer, zal duren om een volledig nieuw begrip te ontwikkelen van wat wel en niet mogelijk is met de nieuwe verf. In vergelijking met de geschiedenis van andere mediums en technieken staan we met acrylverf nog maar aan het begin van de leercurve. Laten we bij wijze van kennismaking met deze verf eens een blik werpen op de geschiedenis, de universele kenmerken en de technische werking van acryl.

Waar komt acrylverf vandaan:

Acrylhars zit overal in. In kleding, auto's, vloerbedekking, meubels. Acrylhars heeft zich bewezen als een opmerkelijk veelzijdige en duurzame grondstof. Toen begin twintigste eeuw eenmaal duidelijk was hoe slijtvast hij is, was het slechts een kwestie van tijd, voordat iemand met visie acrylhars ook ging gebruiken als drager voor kunstschildersverf. Die persoon met visie was Henry Levison. Levison was de oprichter van Permanent Pigments, een familiebedrijf dat sinds 1933 olievelerl maakte. Dit bedrijf kan bogen op een lange lijst van innovatieve ontwikkelingen: het was het eerste bedrijf dat verf testte op lichtechtheid en het eerste bedrijf dat de chemische omschrijving van het pigment en de lichtechtheid vermeldde op productetiketten. Levison liep voorop bij de introductie van de eerste kwaliteitsnormen voor kunstschildersverf. Anderen hadden geëxperimenteerd met acrylharsen in een systeem op oplosmiddelbasis. Levison daarentegen onderkende de onschatbare waarde van een echte, stevige verf, geweven met fijn pigment, die kunstenaars niet blootstelde aan de gevaren en het ongemak van oplosmiddelen. In 1955 introduceerde Levison Liquitex, de eerste acrylverf op waterbasis voor serieuze beeldende kunstenaars. Tegelijkertijd introduceerde hij watergedragen acrylmediums, vernis, gesso en modelleerpasta. Daarmee was Liquitex het eerste echt nieuwe, complete verfsysteem voor kunstschilders sinds de introductie van olieverf, bijna vijfhonderd jaar geleden. Er volgden nog meer innovaties. In 1963 verscheen de eerste acrylverf

waarvan de consistentie overeenkwam met die van olieerf. In 1965 volgde het eerste programma met lezingen en demonstraties. In het kader daarvan bezochten kunstenaars de academies om de mogelijkheden van het systeem toe te lichten. In 1967 werd de eerste verwijderbare acrylvernis geïntroduceerd en in 1970 de eerste machine om hen te testen op lichtechtheid. In 1984 werd voor het eerst de giftigheid, kwaliteit en lichtechtheid op de etiketten vermeld volgens de ASTM-normen. De lijst is nog veel langer en reikt tot in de 21e eeuw.

Wat doet acrylverf:

Het is waarschijnlijk gemakkelijker om op te sommen wat acrylverf niet doet dan andersom.

Het is zonder twijfel het meest veelzijdige verfsysteem dat er bestaat. Terwijl ondergronden en technieken bij schilderen met olie- en aquarelverf zorgvuldig moeten worden gekozen om succes en stabiliteit te waarborgen, kan acrylverf volgens een hele simpele gebruiksaanwijzing op vrijwel alles worden gebruikt - om vrijwel elk visueel of beeldend resultaat te bereiken. Acrylverf kan worden gebruikt op doek, papier, textiel, leer, metaal en hout. Met de juiste hulpstoffen kan ermee worden gewerkt volgens historische decoratieve technieken zoals marmeren. Maar ook 21e-eeuwse technieken waarbij met grote partijen wordt gewerkt of schilderen op niet-poreuze ondergronden, zoals glas of tegels, behoren tot de mogelijkheden. Acrylverf kan

worden verwerkt met penselen en paletmessen, maar spuiten, gieten, spatten, schrapen en graveren is eveneens mogelijk. Kortom, als u het een beetje uitkijkt en de juiste hulpstoffen en/of mediums kiest, kunt u met acrylverf praktisch alles realiseren wat u kunt bedenken. Deze veelzijdigheid van acrylverf is te danken aan drie belangrijke eigenschappen:

1. **Hechting.** Op vrijwel alles. Acrylverf hecht bijzonder goed en op een brede verscheidenheid van ondergronden.
2. **Buigzaamheid.** Als acrylverf droogt en verouderd blijft hij veel buigzamer dan olieverven, zodat de verflaag op een veel bredere scala van dragers kan worden aangebracht, zonder gevaar voor scheuren.
3. **Aanpasbaarheid.** Door de wonderen van de moderne chemie laten de verwerkingseigenschappen van acrylverf zich op talloze manieren aanpassen, afstemmen en controleren.

Hoe? Voor u, de schilder, is dat een kwestie van de verf kiezen en het juiste medium of additief toevoegen. Voor ons, de fabrikant, komt er enige chemie aan te pas. Maar die kennis willen we graag met u delen.

DE KENMERKEN VAN ACRYLVERF

Basiskenmerken: Wateroplosbaar zo lang hij nat is.

- Na droging permanente, niet in wateroplosbare, flexibele verf. Dikke lagen zijn minder vatbaar voor scheuren en schilferen. Bij koud weer neemt de buigzaamheid af. Bij warm weer neemt de buigzaamheid toe.
- Verdunnen met een minimale hoeveelheid water. Om de stabiliteit van de uiteindelijke verflaag in stand te houden acrylmediums en additieven gebruiken om de vloeit en verwerkingseigenschappen aan te passen.
- Niet mengen met oplosmiddelen, terpentijn of olie. Uitsluitend mengen met andere acrylemulsieverf of acrylmediums.
- Ruikt niet, dampt niet, niet ontvlambaar. Te gebruiken met niet-giftige verdunningsmiddelen en mediums.

OPMERKING over buigzaamheid: hoewel acrylverven en mediums ook na verloop van tijd buigzaam blijven, worden alle acrylverven bij koud weer iets brosser. Acrylverfschilderijen niet buigen of op/afrollen bij temperaturen beneden 7°C.

Droogeigenschappen:

- Acrylverf droogt doordat het water verdampt en het acrylpolymeer zich verbindt tot een stabiele verflaag.
- Dunne verflagen drogen in 10-20 minuten, terwijl dikke verflagen pas na een uur tot enkele dagen droog zijn.
- Bij poreuze ondergronden vindt zowel absorptie door de drager als verdamping vanaf het oppervlak plaats.

Schoonmaken:

- De handen: zowel natte als gedroogde acrylverf afwassen met water en zeep.
- De schilderondergrond: nog natte verf opnemen met een vochtige doek en reinigen met water. Als de verf droog is de ondergrond eenvoudig overschilderen met de gewenste kleuren en motieven.
- Penselen: natte penselen reinigen met water & zeep. Opgedroogde acrylpenselen reinigen met aceton, gedenatureerde alcohol of een dergelijk middel. Deze schoonmaakmiddelen zijn giftig. Tref bij gebruik de nodige veiligheidsmaatregelen.
- Kleding: nog natte verf verwijderen met water en/of ruitenreiniger. Gedroogde acrylverf laat zich niet verwijderen van textiel.

Acrylverfschilderijen schoonmaken:

- Na droging kan het oppervlak van een acrylverfschilderij worden schoongemaakt door voorzichtig

afwassen met water en zuivere zeep.

Cees van Es (bron: Liquitex literatuur)

TERUGBLIK KUNSTROUTE

De deelname van **de toets** aan de Kunstroute is de laatste PR-activiteit van het seizoen geweest.

De zaterdag stond in het teken van regen, regen en nog meer regen en ontvingen we slechts 10 bezoekers. Zondag was beter qua weer en bezoekersaantal: er kwamen op die dag 40 bezoekers.

De reacties van al deze bezoekers waren ronduit positief en weer gaven mensen aan lid te willen worden van **de toets**.

NIEUWJAARSBIJEENKOMST

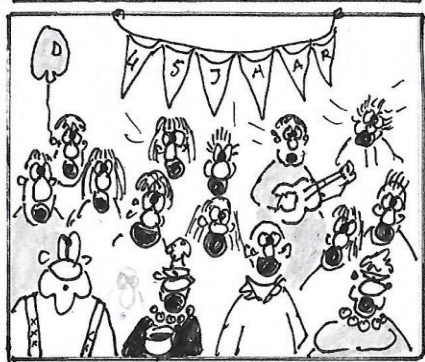
Het bestuur nodigt jullie graag uit voor onze nieuwjaarsbijeenkomst. Deze zal plaatsvinden op zaterdag 11 januari, vanaf 16.00 uur in ons atelier. We willen dan samen het glas heffen op een mooi nieuw jaar voor de toets.

Leden die ter verhoging van de feestvreugde iets lekker willen meenemen, kunnen contact opnemen met Rina van Kilsdonk: rinavankilsdonk782@gmail.com

WIJZIGING STATUTEN EN HUISHOUDELIJK REGLEMENT

Eind 2018 hebben we in twee extra ledenvergaderingen de wijziging van onze statuten en ons huishoudelijk reglement vastgesteld. Volgende noodzakelijke stap was om de gewijzigde statuten vast te leggen in een notariële akte. Dit heeft helaas wat langer geduurd dan we wensten, maar op vrijdag 22 november jl. is de akte dan eindelijk “gepasseerd”, zoals dat zo mooi heet. Binnen afzienbare termijn liggen de statuten en het huishoudelijk reglement ter inzage in ons atelier. Leden die de statuten en het huishoudelijk reglement willen ontvangen, kunnen even een mailtje sturen naar onze secretaris Wim Kemperman: glasinloodkemperman@xs4all.nl

**Vrijdag, 20 maart 2020, 20.00 uur:
Algemene Ledenvergadering**

HANS DOORTMONT

DR. HEINZ PRODD. WINTER 2019

Programma

Week 52 t/m 01, Kerstvakantie

Week 02, januari

ma	mi	06	gekleed model	ah
di	mi	07	gekleed model	mb
di	av	07	gekleed model	jk
wo	mo	08	gekleed model	ks
wo	mi	08	gekleed model	mt
wo	av	08	gekleed model	jh
do	mi	09	gekleed model	mb/db

Week 03, januari

ma	mi	13	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	14	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	14	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	15	keuze d./eigenwerk	ks
wo	mi	15	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	15	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	16	keuze d./eigenwerk	mb/db

Week 04, januari

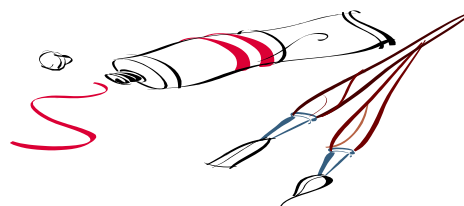
ma	mi	20	naaktmodel	ah
di	mi	21	naaktmodel	mb
di	av	21	naaktmodel	jk
wo	mo	22	naaktmodel	ks
wo	mi	22	naaktmodel	mt
wo	av	22	naaktmodel	jh
do	mi	23	naaktmodel	mb/db

Week 05, januari

ma	mi	27	stilleven	ah
di	mi	28	stilleven	mb
di	av	28	stilleven	jk
wo	mo	29	stilleven	ks
wo	mi	29	stilleven	mt
wo	av	29	stilleven	jh
do	mi	30	stilleven	mb/db
do				mb/db

Week 06, februari

ma	mi	03	gekleed model	ah
di	mi	04	gekleed model	mb
di	av	04	gekleed model	jk
wo	mo	05	gekleed model	ks
wo	mi	05	gekleed model	mt
wo	av	05	gekleed model	jh
do	mi	06	gekleed model	mb/db

Week 07, februari

ma	mi	10	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	11	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	11	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	12	keuze d./eigenwerk	ks
wo	mi	12	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	12	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	13	keuze d./eigenwerk	mb/db

Week 08, februari

ma	mi	17	naaktmodel	ah
di	mi	18	naaktmodel	mb
di	av	18	naaktmodel	jk
wo	mo	19	naaktmodel	ks
wo	mi	19	naaktmodel	mt
wo	av	19	naaktmodel	jh
do	mi	20	naaktmodel	mb/db

Week 09, Voorjaarsvakantie

Week 10, maart

ma	mi	02	stilleven	ah
di	mi	03	stilleven	mb
di	av	03	stilleven	jk
wo	mo	04	stilleven	ks
wo	mi	04	stilleven	mt
wo	av	04	stilleven	jh
do	mi	05	stilleven	mb/db

Week 11, maart

ma	mi	09	gekleed model	ah
di	mi	10	gekleed model	mb
di	av	10	gekleed model	jk
wo	mo	11	gekleed model	ks
wo	mi	11	gekleed model	mt
wo	av	11	gekleed model	jh
do	mi	12	gekleed model	mb/db

Open Atelier:

elke dinsdag morgen, maandag- en donderdag avond!

Programma (vervolg)

Week 12, maart

ma	mi	16	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	17	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	17	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	18	keuze d./eigenwerk	ks
wo	mi	18	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	18	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	19	keuze d./eigenwerk	mb/db

Week 13, maart

ma	mi	23	naaktmodel	ah
di	mi	24	naaktmodel	mb
di	av	24	naaktmodel	jk
wo	mo	25	naaktmodel	ks
wo	mi	25	naaktmodel	mt
wo	av	25	naaktmodel	jh
do	mi	26	naaktmodel	mb/db

Week 14, maart/april

ma	mi	30	stilleven	ah
di	mi	31	stilleven	mb
di	av	31	stilleven	jk
wo	mo	01	stilleven	ks
wo	mi	01	stilleven	mt
wo	av	01	stilleven	jh
do	mi	02	stilleven	mb/db

Week 15, april

ma	mi	06	gekleed model	ah
di	mi	07	gekleed model	mb
di	av	07	gekleed model	jk
wo	mo	08	gekleed model	ks
wo	mi	08	gekleed model	mt
wo	av	08	gekleed model	jh
do	mi	09	gekleed model	mb/db

Week 16, april

ma	mi	13	2^e Paasdag	
di	mi	14	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	14	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	15	keuze d./eigenwerk	ks
wo	mi	15	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	15	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	16	keuze d./eigenwerk	mb/db

Week 17, april

ma	mi	20	naaktmodel	ah
di	mi	21	naaktmodel	mb
di	av	21	naaktmodel	jk
wo	mo	22	naaktmodel	ks
wo	mi	22	naaktmodel	mt
wo	av	22	naaktmodel	jh
do	mi	23	naaktmodel	mb/db

Week 18, Meivakantie

Week 19, mei

ma	mi	04	stilleven	ah
di	mi	05	stilleven	mb
di	av	05	stilleven	jk
wo	mo	06	stilleven	ks
wo	mi	06	stilleven	mt
wo	av	06	stilleven	jh
do	mi	07	stilleven	mb/db

Week 20, mei

ma	mi	11	gekleed model	ah
di	mi	12	gekleed model	mb
di	av	12	gekleed model	jk
wo	mo	13	gekleed model	ks
wo	mi	13	gekleed model	mt
wo	av	13	gekleed model	jh
do	mi	14	gekleed model	mb/db

Week 21, mei

ma	mi	18	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	19	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	19	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	20	keuze d./eigenwerk	ks
wo	mi	20	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	20	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	21	keuze d./eigenwerk	mb/db

Week 22, mei

ma	mi	25	naaktmodel	ah
di	mi	26	naaktmodel	mb
di	av	26	naaktmodel	jk
wo	mo	27	naaktmodel	ks
wo	mi	27	naaktmodel	mt
wo	av	27	naaktmodel	jh
do	mi	28	naaktmodel	mb/db

Open Atelier:

elke dinsdag morgen, maandag- en donderdag avond!

**TEKEN- EN SCHILDER
VERENIGING
'DE TOETS'
www.detoets.nl**

Atelier: Noordweg Noord 149 b,
3704JG Zeist (toegang via PGGM
Noordweg Noord 150)
Tel.: 06 18695480
IBAN nr.: NL70INGB0003179972
t.n.v. penningmeester De Toets,
Zeist.
(K.v.K.: 40476422)

LESTIJDEN:

's-morgens 10.00-12.00 uur
's-middags 14.00-16.00 uur
's-avonds 20.00-22.00 uur

Met uw pasje krijgt u korting bij:
- Heger & v.d. Berg,
Voorheuvel 76, 3701JG Zeist

Ledenadministratie:

Bert Dekker
Koperslagershoek 15
3981SB Bunnik, 030 7371233
gjdekker@xs4all.nl

Bestuur:

Voorzitter:

Erie Merkus
Fröbellaan 34
3706TH Zeist, 030-6959476
e.merkus@xs4all.nl

Secretaris:

Wim Kemperman
Noordweg 2
3704 GM Zeist, 030-6950826
glasinloodkemperman@xs4all.nl

Penningmeester:

Peter van den Breemer
Nijenheim 13-32,
3704VD Zeist, 030-6959118
pvdbreemer@gmail.com

Culturele zaken:

Rina van Kilsdonk,
Jan Scheplaan 2,
3705 LJ Zeist, 030-6991374
rinavankilsdonk782@gmail.com

Beheer:

Hans Doortmont,
Bergweg 47,3707 AA Zeist,
030-6923970 / 06 40011879
hansdoortmont@outlook.com

Modellenorganisatie:

Martin van der Mey
Nepveulaan 68
3705 LE Zeist 030-6957421
mvandermey@live.nl

PR commissie:

Nel Peek-Barnier
Princes Maximalaan 2
3708ZV Zeist 030-2751647
Nel.barniernl@gmail.com

Gastdocenten:

Jan de Haas, jh
De Laagt 6,
3951 KC Maarn, 0615409122
Jandehaas43@hotmail.com
www.jandehaas.com

Jil Klappe, jk
Friedenstr. 15,
47551 Huisberden Dld,
0629031550
jklappe@gmail.com

Margo van Berkum, mb
Couwenhoven 33-34
3703 HE Zeist, 0640683204
margovanberkum@gmail.com

Araz Hama Hussein, ah
Laan van Vollenhove 977
3706 EG Zeist, 06 29234826
arazsivan@hotmail.com

Mascha Teune, mt
Slotlaan 230-2
3701GV Zeist, 0644558816
maschateune@hotmail.com

Toetssteen redactie:

Cees van Es
Petra Knopper
Redactieadres:
ceesvanes@casema.nl

Heger en van den Berg
Sinds 1922 EEN begrip in Zeist en omstreken

Voorheuvel 76
Tel: 030 69 30 502 www.hegerzeist.nl
Parkeervoorzieningen op 25 meter afstand

**MET SPOED GEZOCHT:
<ADVERTERENDERS VOOR IN DIT BLAD>
HELP ONS DIT BLAD MEER LEVENSVATBAARHEID TE GEVEN!
HET BESTUUR.**

ATELIER:
Noordweg Noord 149 b
3704JG Zeist

PERIODIEK, LAAG BTW TARIEF

Om kennis te maken met de vereniging kan tweemaal zonder verplichting een sessie worden meegemaakt. Afwisselend wordt beoefend: stilleven, gekleed model/portret en naaktmodel.

Enige malen per jaar worden bijeenkomsten gehouden, zoals o.a., kunstavonden, workshops, expositie, etc.

De contributie bedraagt € 245,00 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op IBAN nr. NL70INGB0003179972.

De opzegging van het lidmaatschap dient 1 maand voor het verstrijken hiervan schriftelijk te geschieden.

Algemene informatie: www.detoets.nl

